

ARSLAN DİNGİ

Kısa Hayat Öyküm

4. BASKI

ABİDİN DİNO
KISA HAYAT ÖYKÜM

© 2007, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Yapı Kredi Yayınları, 1995

2. basım: Adam Yayıncılık, 2000

Can Yayınları'nda 1. basım: 2007

4. basım: Ağustos 2017, İstanbul

Bu kitabın 4. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Editör: Ferit Edgü

Düzeltili: Melike Şentekin

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş

Merkezi, Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-3560-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750735608

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

ABİDİN DİNO
KISA HAYAT ÖYKÜM

Abidin Dino'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Sinan, 2007

Sensiz Her Şey Renksiz (Güzin Dino'yla birlikte), 2007

Yeditepe Öyküleri, 2007

ABİDİN DİNO, 1913'te İstanbul'da doğdu. Çocukluğu, İsviçre ve Fransa'da geçti. 1925'te ailesiyle birlikte döndüğü İstanbul'da, Robert Kolej'deki öğrenimini yarıda bırakarak resim, karikatür ve edebiyatla uğraşmayı seçti. İlk karikatür ve desenleri 1930'larda *Yarın* gazetesinde, ilk yazıları *Artist* dergisinde yayımlandı. Dino, 1933'te, sanatçı arkadaşlarıyla birlikte D Grubu'nun oluşumuna katıldı. 1934'te Atatürk'ün isteğiyle sinema öğrenimi görmek üzere Leningrad'a (Petersburg) gitti. Lenfilm Stüdyoları'nda cumhuriyetin 10. yılında *Türkiye'nin Kalbi Ankara* filmiyle gerçekleştiren Sergey Yutkeviç'le çalıştı. Rusya'da *Madenciler* ve *Altın Goller* filmlerini çekti. 1937'de Londra ve Paris'e gitti. Paris'te Gertrude Stein, Tristan Tzara ve Pablo Picasso gibi sanatçılarla dostluklar kurdu. 1938'de Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul'da Avni Arbaş, Selim Turan, Nuri İyem gibi sonradan Yeniler adıyla anılacak bir grup ressamla birlikte *Liman Sergisi*'ni düzenledi. Bu dönemde *Ses*, *Yeni Ses*, *Yeni Edebiyat*, *Servetifünun-Uyanış* ve *Yeni Adam* dergilerinde yayımlanan yazı ve çizimleriyle yeni bir gerçekçilik kavramı üzerinde durdu. 1941'de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca sürgüne gönderildi. 1945'e değin Adana'daki *Türk Sözü* gazetesinde çalıştı; heykel yapmaya başladı. 1952'de Paris'e yerleşti ve yaşamını orada sürdürdü. Paris'teki yaşamı boyunca Türk kültürüyle bağlantısını koparmadan ve Avrupa'daki güncel sanat gelişmelerini, yeni eğilimleri izleyerek özgün bir çizgi oluşturdu. Resimleri, dünyanın dört bir yanında resmî ve özel koleksiyonlarda yer alan Dino, aralarında Pertev Naili Boratav'ın *Türk Masalları*, Nâzım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye Destanı* ve Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* adlı yapıtlarının da bulunduğu pek çok kitabı resimledi. 1993'te Paris'te öldü.

İçindekiler

Sunu	11
ÇOCUKLUK ANILARI	15
Cenevre	17
Abidin Paşa	24
Annem Saffet Hanım	27
Babam Rasih Dino	29
Çocukluk	33
Kardeşlerim Ali, Arif, Ahmet ve Leyla Abla	39
Arif Ağabeyim	42
YAŞ 77 ABİDİN DİNO ANDRÉ VELTER'E HAYATINI ANLATIYOR	55

Sunu

Yanılmıyorsam 1985 yılıydı. Abidin'e bir öneride bulundum: kendi ağzından özyaşamöyküsünü yazmak.

Karar verdik, Dinoların her yaz gittikleri, Fransa'nın güneyindeki köylerden birine ben de gidecek, her gün belli saatlerde ses alma aygıtını çalıştırıp karşılıklı konuşacaktık. Daha sonra bu konuşmalarımız kâğıda dökülecek ve Abidin'in onayına sunulacaktı.

Birçok ünlünün özyaşamöykülerinin böylesi bir işbirliği sonucunda ortaya çıktığını, Abidin de ben de biliyorduk.

Benim bildiğim bir şey daha vardı: Abidin'in, yaşamöyküsünü yazmak için, benim kalemime hiç mi hiç gereksinimi olmadığı.

Abidin, Türkçede olsun, Fransızcada olsun, meramını dile getirmekte güçlük çeken biri değildi. Tam tersine, her iki dilde de yazan ve her iki dilde de, kendine özgü üslubu olan bir sanatçı, daha açık bir deyişle, gerçek bir yazardı.

Eğer Abidin'e, özyaşamöyküsü konusunda kalemimi ödünç vermek gibi bir cesareti kendimde gördümse bunun tek bir nedeni vardı: Abidin'in, o çocukluğunda başlayan zengin yaşamını kaleme alacak zamana sahip olmayışı.

Benim kendisine olan saygım ve sevgim, onun bana yıllar boyunca gösterdiği güven, bu tür bir ortak çalışma için yeterli gibi görünmüştü bana.

Bir tek koşul ileri sürdüm. Soracağım her soruyu yanıtlayacaktı. Ama konuşmamız yazıya döküldüğünde neyin yayımlanıp neyin yayımlanmayacağına tabii kendisi karar verecekti.

Bu koşulumu söylediğimde Abidin, bir an, çok kısa bir an duraksadı. Sonra kabullenir gibi göründü.

O güne değin, hiç konuşmadığımız konulara değineceğimizi, böylesi bir çalışma içinde bunun kaçınılmaz olduğunu mu sezip duraksamıştı?

Kuşkusuz, kişisel, özel hayatına ilişkin soruların söz konusu olmayacağını biliyordu.

Kendisine, eğer bu tasarımı gerçekleştirsek yayımlanmasını çok uzak bir tarihe bırakabileceğimizi söyledim. Bu tarihi kendisi belirleyebilirdi. Yaşarken ya da öldükten sonra. Benim için önemli olan, “çağının bir tanığı” olarak Abidin’in yaşadıklarıydı.

Abidin gibi, cömert bir insan, yaşadıklarını kendine saklayamazdı.

Benim rolüm, eğer deyiş yerindeyse, yalnızca bir yazmanlık olacaktı. İlk ve kuşkusuz son kez, böylesi bir yazmanlığa kendi isteğimle aday oluyordum.

Anlaştık.

Hatta o yaz için sözleştik bile.

Ama ben, niçin saklayayım, o küçük, bir anlık duraksama dolayısıyla olsa gerek, bu tasarının hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğini o anda anlamıştım.

Neden?

Buna, kısa ve kesin bir yanıt vermem olanaksız.

Sanırım, önerim Abidin’e sıcak gelmişti. Onu duraksatan, iletir sürdüğüm o tek koşuldu: tüm soruları yanıtlaması.

Abidin’in, kuşkusuz korkacağı bir şey yoktu, kalmamıştı. Ama sözünü etmek istemediği, unuttuğu, unutmak istediği olaylar, kişiler, ilişkiler olabilirdi. Benim bunları bilmem söz konusu olamazdı. Dolayısıyla bilmeden, kabuk tutmuş bir yarayı, belleğinin derinliklerine gömülmüş bir olayı, unutulmuş bir adı, bir insanı, onun yaşamına yeniden sokmuş olacaktım. Bu açıklamamda tümüyle yanılıyor olabilirim. Ama sanmıyorum.

Yine de Abidin bu tasarıyla uzun bir süre ilgilendi.

Şimdi, Abidin’in, bana yazdığı mektuplara göz attığımda, zaman zaman bu konuya değindiğini görüyorum.

Daha sonraki yıllarda, Uğur Mumcu, *Cumhuriyet*’te, yanılmıyorsam, Türk solu için tasarladığı bir dizi söyleşi için, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran’la birlikte Abidin’i de düşünmüş ve Paris’e gittiğinde konuyu kendisine açmış. Abidin, bu konuda bana verilmiş sözü olduğunu söyleyip Uğur Mumcu’nun önerisine de olumlu bir yanıt vermemiş.

Uğur Mumcu, bir gün telefonda, bana bu görüşmesini aktardığında, kendisine, Abidin’le bir zamanlar böyle ortak bir tasarımı geliştirdiğimizi ama aradan birkaç yıl geçtiğini, kaldı ki, benim tasarımıyla, kendi tasarısının, gerek amaç, gerek kapsam yönünden çok farklı olduğunu, hatta her iki tasarımı gerçekleşirse ortaya daha da

bütünlüğü olan özyaşamöyküsü çıkacağı inancında olduğumu söyledim.

Uğur Mumcu, “Bunları Abidin Bey’e aynen söyler misiniz?” diye sordu. “Tabii,” dedim ve telefonu kapadıktan sonra Abidin’i arayıp Mumcu’ya verdiğim yanıtı aynen yineledim.

Abidin “Düşünelim,” dedi.

Böylece ne ben gerçekleştirebildim Abidin’in özyaşamöyküsünü dinleyip yazmayı, ne de Uğur Mumcu düşlediği söyleşi.

Yaşamının son yıllarında anılarını yazmaya başladığını muştulamıştı Abidin bana. “Sana verdiğim sözü tutuyorum, İsviçre, Fransa çocukluk yıllarım bitti, şimdi sıra Türkiye’de,” demişti.

Bu arada, 1990 yılında, Fransız ozan, Abidin’in dostu André Velter, Abidin’le Fransız radyosu France Culture için, bu kitabın ikinci bölümünde okuyacağınız uzun söyleşiye gerçekleştirmeyi başardı.

Abidin’in ölümünden sonra, Paris’te bu söyleşinin bant kayıtlarını okuyunca André Velter’e, Abidin’i bu söyleşiye nasıl “ikna” ettiğini sordum.

“Çok zor oldu,” dedi. “Üç ay uğraştım. Bir belge olarak kalması için, çok daha uzun ve ayrıntılı bir söyleşi düşünüyordum. Ama bunu, Abidin’e kabul ettiremedim. Dört saatlik bu söyleşiyi yetinmek zorunda kaldık. Gördüğünüz gibi, birçok can alıcı konunun ayrıntılarına girmek mümkün olmadı.”

Her şeye karşın André Velter’i kutlamak gerek. Abidin’in yaşamından ilginç anları, anıları unutulmaktan kurtarmış.

Yukarda, sanat, sanatçı söz konusu olduğunda pek hoşlanmadığım halde “tanık/lık” sözcüğünü kullandım. Bu söyleşi okunduğunda görülecek ki, Abidin, çağının, yaşadığı olağanüstü olayların tanığı olarak konuşmuyor (İnsan kendi kendinin tanığı olabilir mi?). Tıpkı, “Çocukluk Anıları”nda olduğu gibi belleğinde yer etmiş olaylardan, kentlerden, insanlardan söz ediyor bize. O çok sevdiği eylemi bu söyleşide de gerçekleştiriyor: Anılarını paylaşıyor.

Bu kitabın o, ne yazık ki yazılamayan Abidin Dino’nun “Gerçek Özyaşamöyküsü”nün bir girişi olarak okunmasını diliyorum.

FERİT EDGÜ
Nisan 1995

ÇOCUKLUK ANILARI

Bu bölüm, Abidin Dino'nun zaman zaman kaleme aldığı, birçoğunu, birçok kez yazdığı metinlerden "en uygunları" olarak değerlendirip seçtiklerimden oluşuyor.

F. E.

Cenevre

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden az önce, bütün Rasih Bey ailesi (yani bizim aile), iki üç aylık bir Avrupa seyahatine çıkmış, savaş patladıktan sonra İstanbul'a dönmemiş; anamın kardeşi Cevat Beyler, aşçı, dadı ve hizmetçilerle beraber Cenevre'ye yerleşmişler. Adres: *Maison Royale. Quai des Eaux Vives* (Krallık Evi, Canlı Sular Rıhtımı), Lemman Gölü'nün üstünde.

On dört kişiyiz. Zarar yok. Apartman kocaman. Neden Krallık Evi? Orası pek belli değil, ne var ki oturduğumuz evin üst katındaki dairenin tepesinde, kanatları gergin kocaman bir demir kartal var, o hiç sevmediğim.

Bir sürü oda var. Şimdi bilemiyorum kaç oda, ama pek çok...

Salonları, annemle babam döşemişler; hatırladığım kadarı ile biraz gösterişli şeyler. Hele kocaman tablolar, İsviçre'den o görüntüler... Lemman Gölü'nün yağlıboya resimleri var duvarlarda, çok büyük.

Salonda, küçük salonda, yemek odasında.

Sanki yeterince dağ ve göl yokmuş gibi pencerelerden dışarı bakınca...

Yeşil çuhalı kumar masaları. Çeşitli iskambililer. Briç oynamak için küçük "marköz"ler. Kütüphane odasında bir sürü kitap, hayret hepsi döne dolaşa Cenevre Odası'na gelmişler

gerisin geriye. Bir sürü misafirin kartviziti. İstanbul'dan getirilmiş tespihler, Beykoz'lar, Dolmabahçe Sarayı'na benzer gümüş bir reçel takımı, Bektaşî taşı, Celâl Paşa'nın, Abidin Paşa'nın büyük boy bir yağlıboya resmi. İstanbulun giymiş. Sivri sakallı, cin gözlü, kulakları çok büyük. Bir eli (güzel elli Abidin Paşa derlermiş ona Beşiktaşlı hanımlar), "tabure"ye dayalı.

İsviçre'nin kışı başka, yazı başka güzel. Kışın bembeyaz, gıcır gıcır bir kar dünyayı kaplamış; yazın her tarafta alabileğine yemyeşil otlar, rengârenk çiçekler fışkırır, Leman Gölü ise yaz kış mavi ile yeşil arası.

Kışın kaygan olur yamaçlar, tepelerden göle doğru tahta kızaklarla hızlı inişler yapılır, karlarda yuvarlanılır.

Babam Cenevre'ye dönüp uzunca kalışlarında, bilhassa yazın yandan çarklı beyaz bir vapurla, Lozan'a, Montreaux'ye gidilir, büyük otel "tatili" yapılırdı.

Montreaux'nün dağ tepesinde, dikey tırmanış vagonlarıyla (füniküler) ulaşılan Territe Yaylası'nda büyük oteller "bizimkilere benzer" insanlarla doluydu: Rusya'dan, İspanya'dan, İtalya'dan, Hindistan'dan, Yunanistan'dan, Arabistan'dan gelip Avrupa'ya yerleşmişler.

Kocaman kenarlı şapkaları, dantel ve tülü bol, dekolte-leri iki göğsün birleştiği yere kadar inen ipekli elbiseleri içinde, uzun eldivenleri dirseğe kadar, hepsi de baygın ve bezgin bakışlı kadınlar... Mösyölerse, sert yakalı, koyu kostümlü, açık renk yelekli; tek gözlüklüler bol olduğu gibi, kravatlarına iri bir inci takanlar da az değil.

Gül kokusundan geçilmez bahçelerde. Orada meyve ağaçları çiçeğe vurmıştır, büyük otelde orkestra duygusal melodiler çalar pes perdeden.

Sonraları, filmlerde görebileceğimiz, Fellini ile Visconti karması bir görünüş.

Hepsi iyi, hepsi güzel de, bu parlak görüntünün arkasında bir felaketin var olduğunu sezinlemekte gecikmiyorum.

Cenevre'de bir arkadaşıyla, 1916-1917 yılları.

Biraz karışık da olsa, durumu az buçuk anlıyor olmalıyım. İsviçre, daha doğrusu Cenevre, korkunç bir fırtınanın ortasında bir sal, bir sığınak. Çepeçevre ölesiye bir dünya savaşı sürüyor. Oluk oluk kanların aktığı, bu Birinci Dünya Boğazlaşması'nda, Türkiye, Almanya'dan yana ve felaketten felakete sürükleniyor. Büyük salonda, küçük salonda, kütüphanede, yemek odasında hep o felaketten konuşuluyor alçak kademeli seslerle; sanki yan odada bir ölü yatıyormuş gibi... Belki pek açık değil bütün bunlar çocuk kafamda, öyle de olsa...

Gazete ve dergi fotoğraflarında da görüyorum, evde ve sokakta, ne çirkin cesetler, çamurlara batmış askerler, kara haberler...

Birinci Dünya Savaşı dünyayı allak bullak ededursun, İsviçre tarafsız. İsviçreliler yurtsever, iri köylüler dağ yamaçlarında, kentlerde saatçi ya da bankacı. Adım başında bir banka, bir saatçi. Üçgen Toblerone çikolatası. Kartpostallarda gölde kuğu kuşları, kırmızı zemin üstünde beyaz haç, göle dökülen minare boyu fiskeye.

Benim yapabildiğim, yaptığımı umduğum, son soluğuma değin yapacağım -ki önümde uzun bir zaman yok, biliyorum- bu birtakım şeylerin yaklaşmakta olduğu duygusunu yaşamak ve yaşatmak. Her zaman felaketleri düşünmemek gerek. En korkunç acılardan sonra tüm bu yaşadıklarımız, olağanüstü güzellikte bir yaşama dönüşebilir.

ABİDİN DİNO

Kısa Hayat Öyküm'de, resimleri, desenleri, karikatürleri, heykelleri, öyküleri, denemeleri ve tüm bir yaşamıyla bize hep sanatın ve yaşamın ne olduğunu göstermiş olan Abidin Dino'nun yaşamöyküsü yer alıyor. Kendi kaleminden, kendi ağzından. Abidin Dino'nun sürprizler ve güzelliklerle dolu yaşam serüveni, yalnızca tümüyle kendine özgü, gerçek bir sanat insanının yaşadıklarını birinci elden dile getirmekle kalmıyor, aynı zamanda XX. yüzyıl boyunca Türkiye'de ve dünyada sanat ve politika alanlarında yaşananlara da tanıklık ediyor.

